

Op weg van plan naar markt

Bert van Selm

Blanchard, O., R. Dornbusch, P. Krugman, R. Layard, and L. Summers, *Reform in Eastern Europe*, The MIT press, Cambridge (Ma.), 1991. 98 blz.
Kornai, J., *The Road to a Free Economy. Shifting from a Socialist System: the example of Hungary*, W.W. Norton & Company, New York, 1990. 224 blz.

De overgang van planeconomie naar markteconomie is momenteel het onderwerp binnen de economische wetenschap. Voor het schrijven van *Reform in Eastern Europe* sloegen enkele economen die hun sporen reeds hebben verdiend de handen ineen. Blanchard, Dornbusch en Krugman zijn alledrie hoogleraar aan het *Massachusetts Institute of Technology* en hebben alledrie belangrijke theoretische bijdragen geleverd aan de economische wetenschap. Blanchard maakte met zijn *perpetual youth model* als eerste het *overlapping generations model* continu, Dornbusch verklaarde grote schommelingen in wisselkoersen met zijn *overshooting* model en Krugman zag kans om schaalvoordelen te integreren in de bestaande internationale handelstheorie. Daarnaast schreven zij handboeken die wereldwijd als standaard gelden (Blanchard op het terrein van de macro-economie, Krugman in de internationale economie, en Dornbusch op het raakvlak van deze twee vakgebieden). Ook Layard, professor aan de *London School of Economics*, schreef een standaardwerk op zijn terrein (*Unemployment* (1991), samen met Nickell en Jackman), terwijl Summers behalve professor te Harvard ook hoofd is van de onderzoeksafdeling van de Wereldbank. Voorwaar, geen kinderachtig gezelschap.

Ter plaatsbepaling van het door Blanchard c.s. geschreven rapport ligt een vergelijking met Kornai's *The Road to a Free Economy*, dat een jaar eerder verscheen, voor de hand. Ook Kornai is professor aan Harvard. In tegenstelling tot de auteurs van *Reform in Eastern Europe* betreft het hier echter een wetenschapper die zijn naam vestigde in het onderzoek naar de economieën van Oost-Europa. Op zijn beurt is Kornai auteur van een standaardwerk op zijn onderzoeksgebied (*The Economics of Shortage* (1980)). Zijn studie en die van

Blanchard c.s. zijn momenteel twee van de meest gelezen en geciteerde publikaties over de overgang van plan naar markt en de manier waarop die het best kan worden gerealiseerd.

Beide werken bestaan uit drie hoofdstukken, waarvan er één is gewijd aan eigendom en de privatisering daarvan en een ander aan macro-economische stabilisatie (d.w.z. het onder controle brengen van de inflatie en het tekort op de overheidsbegroting). Waar Blanchard en de zijnen echter een slothoofdstuk *restructuring* hebben ingepast, besluit Kornai zijn boek met een hoofdstuk over de politieke haalbaarheid van zijn programma. In Kornai's laatste hoofdstuk wordt duidelijk waarom het boek een jaar eerder in het Hongaars verscheen onder de titel *A passionate pamphlet in the Cause of Economic Transition in Hungary*. Het bevat veel retoriek en weinig economische analyse en blijft daarom verder hier onbesproken. Belangrijker is het feit dat een hoofdstuk *restructuring* ontbreekt bij Kornai. Dit duidt op een groot vertrouwen in de markt als economisch systeem.

Het vertrouwen van Blanchard c.s. in de markt is ook groot, maar niet ongelimiteerd. De noodzaak van een snelle macro-economische *stabilisatie* staat niet ter discussie; pas wanneer de inflatie en het overheidstekort onder controle zijn kan de markt zijn heilzame werking gaan uitoefenen. De elders ter wereld (m.n. in Latijns-Amerika) opgedane ervaringen komen hier goed van pas. Stabilisatie zonder prijsliberalisatie is niet mogelijk; in populair taalgebruik, er moet een *shock-therapie* worden toegepast. Immers, zo is de gedachtengang, prijsbeheersing impliceert productie- en consumptiesubsidies die te zwaar drukken op de overheidsbegroting, en zonder evenwicht op die begroting blijft de geldhoeveelheid groeien (zeker bij afwezigheid van een kapitaalmarkt) en kan de inflatie niet worden gestopt. Ook Kornai is voorstander van de *shock-therapie*, niet alleen op basis van economische argumenten maar ook op basis van humanitaire: *if the only cure for a person is to cut off his leg, it is still more humane to perform a single amputation... than to cut a thin slice off every week or month* (p.160).

Echter, het economische herstel na de stabilisatie en de in verband daarmee te verwachten recessie kan volgens Blanchard c.s. niet alléén aan de markt worden overgelaten. In plaats daarvan dient de overheid een actief *herstructurerings-beleid* te voeren. De auteurs achten de Oosteuropese concurrentiepositie op de middellange termijn niet slecht: er is veel ervaring met industrie, koopkrachtige markten zijn nabij en de lonen liggen meer dan drie keer zo laag als in de Aziatische *Newly Industrializing Economies*. Dat alles is echter niet voldoende wanneer bijvoorbeeld een goede infrastructuur ontbreekt. In Oost-Europa is niet alleen een fysieke, maar ook een financiële infrastructuur afwezig. Blanchard c.s. zijn bang dat er te veel ondernemingen failliet zullen gaan gedurende het

transitieproces, omdat bij ontbreken van een kapitaalmarkt de liquiditeit zwaarder weegt dan de solvabiliteit. En de banen die op die manier ten onrechte verloren gaan kunnen niet zo eenvoudig worden herwonnen. De auteurs pleiten voor het uitvoeren van publieke werken om de mensen aan de slag te houden. *A hands-off approach is not appropriate* (p.93).

De Hongaar Kornai toont zich daarentegen in zijn boek voortdurend roomser dan de paus voor wat betreft zijn toewijding aan de principes van de markteconomie. Vaak worden deze als een soort natuurlijk menselijk recht gepresenteerd, bijvoorbeeld: *The right to free imports by private persons is the unconditional legal right of citizens* (p.132). Kornai hekelt achtereenvolgens het te grote Amerikaanse begrotingstekort, de toenemende scheiding tussen eigendom en management in het Westen en de progressieve belastingen van met name West-Europa. Hij lijkt een soort negentiende-eeuws kapitalisme voor te staan, waarbij de staat een nachtwakersfunctie vervult (geen begrotingstekorten dus) en de economische lakens worden uitgedeeld door een clubje eigenarenmanagers. Overigens is daarbij wel een plaatsje ingeruimd voor bijstand aan werklozen 'gedurende deze moeilijke maanden' (p.198). Verder wordt Schumpeters' *creative destruction* van stal gehaald om aan te geven dat al die werkloosheid in de overgangperiode zo gek nog niet is. Dit grote vertrouwen in de markt is de belangrijkste reden voor het ontbreken van een hoofdstuk *restructuring* bij Kornai.

Een ander belangrijk verschil tussen Blanchard c.s. en Kornai is de voorgestane wijze van *privatisering*. Kornai pleit voor verkoop. Een nadeel van deze methode is dat het veel tijd kost; zelfs in Duitsland, waar de privatisering goed georganiseerd en vlot verloopt, blijkt het staatsbezit niet van de ene dag op de andere te kunnen worden verkocht. De reden is natuurlijk dat het niet zo eenvoudig is om voor elk bedrijf een goede eigenaar te vinden die voldoende koopkrachtig is. Doordat privatisering door middel van verkoop enige tijd kost, duurt het even voordat een duidelijke eigendomsstructuur is gecreëerd. Desalniettemin prefereert Kornai verkopen boven weggeven, en wel omdat hij voor de privatisering niet alleen een micro-economische (een duidelijke eigendomsstructuur) functie ziet, maar tevens een macro-economische: verkoop van staatsbezit vermindert de *monetary overhang* en verbetert de financiële positie van de staat. Kornai spreekt schande van het geval van fietsenfabriek Ganz, die voor slechts twee miljoen pond aan Engelsen werd verkocht. Blanchard c.s. stellen daarentegen dat de overheid haar financiële positie niet kan verbeteren door verkoop van bedrijven (immers, je verkoopt de verwachte waarde van een stroom van toekomstige opbrengsten in een tijd waarin er weinig vertrouwen is in de economie en waarin dus de waarde van de toekomstige opbrengsten waarschijnlijk wordt onderschat). Bovendien is verkoop oneerlijk, want de mensen met geld zijn op dit moment de ex-

communisten en de zwarthandelaren. Daarom kan het staatskapitaal beter onder de bevolking kan worden uitgedeeld; betaling geschiedt op lange termijn via de winstbelasting.

Voor Blanchard c.s. dient de privatisering louter micro-economische doeleinden: er dient spoedig een eigendoms-structuur te ontstaan die effectieve controle op het management garandeert. Die controle ontbreekt wanneer het aandelenbezit over teveel personen verspreid is. Daarom wordt gepleit voor het scheppen van een aantal holdings, waarvan de gewone Oosteuropaan dan weer aandeelhouder is. Deze holdings krijgen de opdracht om de bedrijven die ze onder hun hoede hebben te privatiseren; verkoopopbrengsten worden verdeeld onder de aandeelhouders als dividend. Mismanagement van de directie van een holding zal de koers van het aandeel van de betreffende holding doen dalen in waarde ten opzichte van de waarde van de aandelen van de overige holdings; de overheid kan dan ingrijpen en de betreffende manager ontslaan. Met behulp van deze holding-structuur kan op een eerlijke en snelle wijze worden geprivatiseerd terwijl effectieve controle op het management toch gerealiseerd wordt.

Ten slotte is het interessant om na te gaan welke van de hier gepropageerde ideeën op dit moment in de praktijk worden uitgevoerd. De *shock-therapie* mag zich in populariteit onder Oosteuropese beleidmakers verheugen: Rusland voegde zich dit voorjaar in de rij van toepassers. Aangaande de privatisering is er veel minder eenduidigheid in Oosturopees economisch beleid: in de voormalige DDR wordt verkocht, Polen speelt met het idee om uit te delen op een manier die lijkt op die van Blanchard c.s., terwijl Tsjechoslowakije vouchers uitdeelt die op veilingen kunnen worden omgezet in aandelen in een bedrijf (dus zonder gebruik te maken van een financiële tussenlaag). Verbazend is dit niet: wat wijsheid is en wat niet in de overgang van plan naar markt blijft vooralsnog onzeker, en een alomvattend eindoordeel over de stellingen die in de hier besproken boeken worden verkondigd zal nog wel even op zich laten wachten.

Call for papers

Out of the Margin. Feminist Perspectives on Economic Theory

Van 2 - 5 juni 1993 zal in Amsterdam de Internationale conferentie "Out of the Margin. Feminist Perspectives on Economic Theory" plaatsvinden.

Gedurende de afgelopen decennia zijn economen zich steeds meer bewust geworden van de invloed van sekse op economische relaties. Tot nu toe is echter weinig aandacht geschonken aan de invloed die sekse heeft (gehad) op de economische theorievorming en de methode van onderzoek.

Tijdens deze conferentie staat de constructie en de toepassing van de neoklassieke economische theorie centraal. Deze zal vanuit feministisch oogpunt worden geanalyseerd, waarbij tevens de mogelijkheden tot bijstelling worden onderzocht. Aan de orde zullen komen de invloed van hiërarchische opvattingen van sekse op economische theorievorming en de invloed van economisch onderzoek op relaties tussen de seksen.

Door economen samen te brengen die empirisch, theoretisch en beleidsgericht onderzoek verrichten, wil de conferentie bijdragen aan economische theorievorming die

vrij is van sekse-vooroordelen. Graag ontvangen wij papers op de volgende terreinen:

- Filosofie en methodologie van de economie
- Economische theorie: vooronderstellingen, begrippenapparaat en domein
- Empirisch onderzoek en de constructie van data
- Geschiedenis van het economisch denken
- Economisch onderzoek en de maatschappelijke positie van vrouwen

De papers zullen worden beoordeeld op basis van samenvattingen (max. 1 A4).

De uiterste datum voor inzending van uw samenvatting is 1 oktober 1992. De volledige papers dienen uiterlijk 1 april 1993 gereed te zijn en in het Engels geschreven te zijn. Een uitgebreide call for papers en meer informatie kunt u aanvragen bij:

Jolande Sap, Emancipatie-economie, Universiteit van Amsterdam, Roeterstraat 11, 1018 WB Amsterdam.